

סימן תרצד || הדרכה בכתיבה ||

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

פרק ל"ב / הציטוט*

לפני הציטוט

א. לפני הציטוט, ראוי להקדים בכמה מלים את תוכן הציטוט. לדוגמא: "הוכחה נפלאה שכתובה לאו כדיבור דמי, מצינו בספר פלוני וז'ל...". ללא הקדמה קצרה זו, תראה הבאת הציטוט כגיבוב דברים, ופעמים אף לא יובן ההקשר רק בסיום קריאת הציטוט. ואם הדברים שבציטוט משקפים את דרכו של בעל הציטוט, כדאי להוסיף לפני הציטוט כמה מלים על דרכו של אותו רב. לדוגמא: "רבי נחמן מברסלב זצ"ל, אחד מגדולי המעוררים על מעלת השמחה, היה אומר: מצוה גדולה להיות בשמחה".

ב. בכל פעם שמביאים ציטוט, מומלץ לחפש הקדמה חדשה ומקורית שאינה נדושה. הנה דוגמא להקדמה כזו: "הבה נאזין לאחד מחכמינו, הנותן לנו תרגום ראשון וקצר לשתי המלים 'ימים נוראים' ולמשמעותן: אמר רב כרוספדאי אמר רבי יוחנן: שלושה ספרים נפתחים בראש השנה..."¹.

ג. כדי להביא גמרא או מדרש בצורה מעניינת, אפשר לפתוח כאילו מדובר בסיפור שקרה בזמננו, ובהמשך לגלות שמדובר בסיפור מהמקורות. לדוגמא: הם התחתנו יחד באושר רב, וקיוו להקים בית נאמן בישראל, מתוך רוב שמחה והרחבת הדעת. אך הבעיות התגלעו מיד לאחר החתונה. היא נולדה והתגוררה תמיד בארץ ישראל, ואילו הוא הגיע מבבל. וכך מספרת לנו הגמרא במסכת נדרים...². במאמרים עממיים יותר, ניתן להשתמש בלשונות עכשוויים, כדי להפוך את הדברים לקלילים ומעניינים. לדוגמא: "ביטויי זעם וקריאות נקם מתלהטים באויר. אנשי סדום מכתרים בהמוניהם את הבית. כולם היו שם. הפעם הצליחה המשטרה הסדומית לשים ידה על דג שמן במיוחד. נחשפה אחת מפרשיות השחיתות הגדולות ביותר שירעידו את סדום ועמורה עוד שנים ארוכות. למרבה השערורייה, מדובר באחד מאנשי העשירון העליון שלא מזמן נכנס לתפקידו הרם, וכבר הפר את החוק הנוקשה. התקבל מידע כי בתוך ביתו של לוט השופט הבוגד, מסתתרים להם שב"חים (שוהים בלתי חוקיים)!"³. בשלב זה, כוחות הקומנדו מנסים לחדור אל הבית המבוצר בחסות החשכה, להוציא את המסתננים, ולבצע בהם ליניץ' זוועתי. על כזו עבירה אין צורך אפילו במשפט שדה. אירוח זרים היא מהעבירות החמורות ביותר בסדום, אליהם מתייחסים באפס סובלנות.

ד. לפני שמצטטים פסוק, כדאי להכניס את הקורא לענין, ולהקדים במספר מלים את הרקע של הפסוק. לדוגמא: מכנס משה רבנו את עם ישראל ומכריז בפניהם: "אתם נצבים היום כולכם לפני ה'".

* כללים והדרכה לכתיבה נכונה, המתפרסמים כאן לראשונה, מאת הר"ר עובדיה חן הי"ו, מתוך כתב-יד של הספר "הכתב והמכתב" ח"ב, תשנ"ח לו. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' חטיבת כרמלי 10-4 אזור ג', אשדוד.
¹ הדוגמא מתוך מאמר של הרב שמואל חסידה שליט"א.
² הדוגמא משבועון 'בשעריך'.

ה. אין להתחיל ציטוט כך: "במדרש, למה נסמכה פרשת... (לדוגמא), אלא יש להוסיף מלת קישור, כגון "איתא במדרש" וכדומה.

ו. בכתיבה עממית, לפעמים מתחילים בציטוט, ואחרי מספר מלים שותלים את ההקשר של הציטוט. לדוגמא: "בזמן הזה", כותב הרב פלא יועץ (ערך 'אסופה') "הקיצור הוא טבע חריף אהוב ונחמד לכל".

סימון הציטוט

ז. כדי לתת לקורא היכר שהציטוט אינו חלק מדבריו, יש לעשות סימן מסוים בתחילת הציטוט ובסיומו³. אולם אם אתה מעבד הציטוט בלשונך, אין לסמן הציטוט, רק לכתוב בסגנון: "הרב פלוני כתב ש..."⁴. ויש כאלו שבציטוטים ארוכים, במקום לסמן, שמים אותם כקטע נפרד, לעתים תוך הזחה שלהם פנימה ו/או בגופן שונה.

ח. באופן כללי, צורת הסימון היא נקודתיים, ומירכאות לפני הציטוט ואחוריו. אולם בכתיבה הרבנית (כמו בשו"ת וכדומה), כאשר מצטטים לשון המחבר ממש, כותבים לפני הציטוט וז"ל (וזה לשונו), ובסופו עב"ל (עד כאן לשונו). וזאת גם אם השמטת חלק מהדברים, וכתבת במקומם וכו'. כאשר הציטוט קצר, די לכתוב רק בסוף עב"ל.

ט. אם אינך מצטט לשון המחבר ממש, סיים: עכ"ד (עד כאן דבריו). ואם אתה מצטט תוכן הדברים, כתוב לפני הציטוט: וזת"ד (וזה תוכן דבריו), ובסיומו: עבת"ד (עד כאן תוכן / תורף דבריו). ואם בתוך הדברים הוספת נופך או ביאור משלך, סיים: "עכ"ד בתוספת נופך / ביאור". ואם ציטטת התוכן בקיצור, סיים: "עכת"ד בקיצור". ואחר ציטוט מהגמרא, יש לסיים: ע"כ (עד כאן)⁵. את הביטויים הנ"ל שבסוף הציטוט, יש לרשום עם נקודה לפני ואחרי. אך כאשר כותבים עב"ל בסיום קביעות, די לרשום נקודה רק אחר המלה⁶.

י. גם בכתיבה הרבנית משתמשים לפעמים במירכאות לסימון הציטוט. למשל, כאשר מצטטים פסוקים, או כאשר מצטטים מספר מסוים כמה מלים בלבד בתוך מהלך הדברים, באופן שהביטוי עב"ל יסרב להשוו, או יפריע לרצף הדברים.

יא. יש פעמים שכותבים במקום וז"ל - בזה"ל (בזה הלשון). כגון: אם מזכירים לפני כן מלת "כתוב", ממשיכים: בזה"ל.

יב. כאשר מביאים ציטוט כדי לדייק ממנו דבר מסוים, אפשר לכתוב וז"ל קודם שם המחבר או הספר, לדוגמא: "וז"ל הרמב"ם...".

יג. אם אתה מצטט דברי מחבר מסוים, שהביא בתוך דבריו דברי מחבר אחר, יש להוסיף בסוף הדברים את שם הספר המצוטט, כגון "עכ"ל הבית יוסף", כדי שלא יטעו שהביטוי עב"ל חוזר על דברי המחבר שהובא בתוך דבריו. וכן יש לנהוג בהעתקת ציטוט ארוך.

³ העיר פעם הרב זוין וצ"ל באירוניה שאמנם מחברי זמנינו אינם מקפידים לסמן את הציטוטים שהם מביאים, אך אין בכך צורך, לפי שבדרך כלל גם סגנונם משובש, עד שהקורא מבחין היטב מתי מדובר בציטוט ממחברים קדמונים...

⁴ כך כתב לי מרן הגר"מ מאזוז שליט"א.

⁵ וזה דוקא באמצע הדברים, אבל אם מצטטים את הגמרא בקביעות (דיבור המתחיל) של החידוש, אין כותבים אחר כך כלום, כמו שיראה כל מעיין במהרש"א ושאר מפרשים. וכן בקביעות לשון הרמב"ם, אין כותבים אחר כך כלום. נאמ"ן ס"ט.

⁶ כך אמר לי מרן הגר"מ מאזוז שליט"א.